

УДК 373.542:811.161.2

Кучерук Оксана Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
 Житомирський державний університет імені І. Франка, м. Житомир, Україна
 ORCID ID 0000-0002-7040-986X
 okucheruk1@ukr.net

Магдич Тетяна Павлівна

аспірантка кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
 Житомирський державний університет імені І. Франка, м. Житомир, Україна
 ORCID ID 0000-0002-7764-9209
 tanchyk-s@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЛІЦЕЮ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті поставлено проблему використання електронних освітніх ресурсів у формуванні громадянської компетентності українськомовної особистості ліцеїста. Розглянуто громадянську компетентність як одну з ключових і таку, що корелює з предметом «Українська мова» в закладах середньої освіти третього ступеня. На основі аналізу теоретичних положень і синтезу різних наукових ідей уточнено сутність понять «ключові компетентності», «громадянська компетентність», «електронні освітні ресурси». За даними анкетування та індивідуального опитування вчителів-словесників з'ясовано реальний стан використання електронних освітніх ресурсів у процесі компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцеїв. Визначено навчально-виховний потенціал окремих електронних ресурсів, здійснено їх огляд з погляду доцільності використання для формування громадянської компетентності в учнів 10-11-х класів під час навчання української мови. Представлено розробку кейсу інтерактивних вправ, розміщених на сайті learningApps.org, з теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність», що через змістове наповнення сприяє формуванню громадянської компетентності в юних носіїв української мови. Акцентовано на тому, що кейс відповідних вправ уможливорює розвиток в учнів громадянських знань, мовної свідомості, критичного мислення, культивує в юних носіїв української мови прийняті у державі цінності, формує гідне ставлення до прав і обов'язків громадянина України. Узагальнено результати використання описаного в статті кейсу інтерактивних вправ у процесі навчання української мови з метою формування громадянської компетентності в учнів ліцеїв. Визначено перспективи дослідження проблеми використання електронних ресурсів під час навчання української мови для формування мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями.

Ключові слова: методика навчання української мови; електронні освітні ресурси; електронна лінгводидактика; громадянська компетентність; ключові компетентності; кейс інтерактивних вправ.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних методологічних орієнтирів для формування нового образу вітчизняної школи є компетентнісний підхід до напрацювання навчального змісту й організації освітнього процесу. Відповідно до концепції нової української школи й оновлених навчальних програм в українськомовній освіті відбувається перехід від зосередження на академічних досягненнях учнів до формування й оцінювання компетентностей як інтегрованих особистісних утворень.

Н. Голуб, досліджуючи проблеми компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею, пояснює: «компетентісно орієнтована методика зосереджує зусилля на способах мислення (креативність, критичне мислення, уміння розв'язувати проблеми й формулювати власні судження), способах роботи (спілкування і співпраця), інструментах для роботи (потенціал новітніх технологій), здатності жити в багатогранному світі й виконувати роль активних і відповідальних громадян» [1, с. 5].

Щодо учнів ліцею у статті 12 ЗУ «Про освіту» (2017 р.) задекларовано, що повна загальна середня освіта має три рівні: початковий, базовий середній, профільний середній. Здобуття профільної середньої освіти може мати два спрямування: академічне та професійне [2, с. 8]. За Концепцією нової української школи (2016 р.), здобуття профільної середньої освіти академічного спрямування буде здійснюватися в академічних ліцеях – як правило, в окремих закладах освіти [3, с. 23]. Відповідно до статті 9 ЗУ «Про загальну середню освіту» (2017 р.): ліцей – заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує профільну середню освіту [4]. Іншими словами, учні старших класів (сьогодні – це 10-11 класи) мають навчатись у закладах ліцейного типу і здобувати профільну середню освіту.

У чинній програмі з української мови для 10-11-х класів (рівень стандарту) визначено мету курсу української мови: формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багаті мовної особистості. З-поміж завдань вивчення української мови в старших класах у програмі виписано таке: формування предметної і ключових компетентностей. Однією з десяти ключових компетентностей, за програмою з української мови для 10-11-х класів (рівень стандарту), є громадянська, її ми розглядаємо як таку, яка органічно корелює з метою, завданнями і специфікою предмета «Українська мова». Зокрема, у пояснювальній записці до програми йдеться про те, що шкільний предмет «Українська мова» є засобом формування громадянина України й особистості учня [5, с. 1-2, с. 9].

Мовна особистість, яка володіє громадянською компетентністю, вихована як громадянин і патріот України, характеризується активною громадянською позицією, має розвинену українськомовну свідомість, виявляє ціннісне ставлення до української мови як державної мови України, демонструє відповідальність за кожне сказане слово, за грамотно побудоване аргументоване висловлення власної думки щодо соціальної позиції та ін. Водночас варто зазначити, що питання формування громадянської компетентності в юної мовної особистості є відкритим у методиці навчання української мови учнів 10-11-х класів (ліцею), а тому потребує ґрунтовного осмислення з погляду теорії і практики мовної освіти. Одним із шляхів формування громадянської компетентності в процесі сучасної мовної освіти є використання електронних освітніх ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць науковців свідчить, що проблему застосування електронних освітніх ресурсів у навчально-виховному процесі з метою покращення якості, доступності, відкритості освіти досліджують М. Жалдак, Т. Каракатсаніс, В. Лапінський, Н. Морзе, Н. Сороко, О. Спирін та ін. В. Биков зазначає, що інформатизація системи освіти насамперед передбачає появу нових ІКТ-орієнтованих педагогічних і освітніх технологій, новітніх засобів навчання, створення й використання в педагогічних системах сучасних комп'ютерно орієнтованих навчальних середовищ, поступове формування й розвиток комп'ютерно-технологічної платформи інформаційного освітнього простору, електронних інформаційних освітніх ресурсів (колекцій цифрових освітніх ресурсів) і мережних сервісів, що його змістовно наповнюють та процесуально підтримують [6, с. 3].

А. Гуржій зазначає, що електронні засоби навчання (ЕЗН) як підклас електронних освітніх ресурсів (ЕОР) виконують кілька важливих дидактичних функцій, зокрема зберігають та відтворюють зміст навчання, слугують засобами унаочнення, використовуються як середовище перетворювальної діяльності учнів над моделями об'єктів вивчення, середовищем практичного застосування знань та формування необхідних компетентностей. З огляду на важливість ЕЗН і ЕОР як дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу, до їх якості мають висуватися вимоги, не менш жорсткі, ніж до підручників, інших засобів навчання [7, с. 12].

Проблеми компетентісно орієнтованого навчання української мови досліджують Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, К. Климова, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацько, В. Нищета, В. Новосьолова, М. Пентилюк, Л. Попова, В. Сидоренко, І. Хом'як та інші науковці. Питання розроблення й застосування електронних освітніх ресурсів у процесі шкільного навчання української мови для формування мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями, відображено в наукових працях В. Бадер, С. Карамана, К. Климової, О. Кучерук, Л. Мелешко, А. Нікітіної, С. Омельчука, О. Семенов, Г. Шелехової та ін. У роботах цих авторів висвітлено окремі теоретико-практичні питання створення й використання програмних засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у системі українськомовної освіти. Зокрема Г. Корицька досліджує питання формування хмаро орієнтованого навчального середовища, застосування хмарних технологій, веб-квест-технологій для досягнення цілей навчання і виховання учнів у професійній діяльності вчителя української мови [8, с. 41-46].

Деякі аспекти використання засобів електронної лінгводидактики в контексті шкільної українськомовної освіти розглянуто в праці [9, с.85]. У роботі [10] визначено теоретико-методичні умови формування лексичної компетентності учнів з використанням комп'ютерних ігор під час навчання української мови. Автори праці [11, с.17] у випускному класі пропонують увести тематичний блок «Українська мова в Інтернет-джерелах» (теми: *Інформаційні технології в сучасній освіті. Філологічні, лінгвістичні інтернет-сайти. Електронні словники, довідники. Електронні бібліотеки. Робота з web-сторінками мовознавців. Укладання власної електронної бібліотеки та ін.*), що сприятиме формуванню в старшокласників інформаційної та дослідницької «компетенції», зокрема вмінь і навичок самостійної філологічної роботи з навчально-науковим текстом, різними джерелами наукової інформації з лінгвістики, умінь самостійного пошуку, відбору, інформаційного перероблення тексту тощо.

Однак аналіз лінгвометодичних публікацій науковців переконує, що потенціал електронних освітніх ресурсів у навчанні української мови загалом та в роботі з формування громадянської компетентності як ключової зокрема враховується недостатньо. Тому актуальним є пошук і студювання шляхів удосконалення інструментів підготовки мовної особистості учня через призму формування його громадянської свідомості й відповідальності з використанням освітнього мультимедійного забезпечення.

Мета статті – розглянути окремі електронні освітні ресурси та їх освітні можливості щодо формування громадянської компетентності учнів ліцею в процесі навчання української мови. **Завдання:** з'ясувати реальний стан використання електронних освітніх ресурсів у процесі навчання української мови в ліцеях; описати ефективні ЕОР та елементи громадянської компетентності, що можуть бути сформовані в учнів за умови системного використання цих ресурсів у процесі навчання української мови.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

У методиці дослідження використано теоретичні та емпіричні методи: аналіз наукових праць з проблеми використання ЕОР для формування мовної особистості на засадах компетентнісно орієнтованого навчання української мови; синтез навчально-методичних ідей щодо впровадження електронних освітніх ресурсів у шкільний курс української мови з метою формування громадянської компетентності в учнів старших класів; анкетування вчителів-словесників (25 осіб), що навчають учнів старших класів у ліцеях м. Житомира, щодо стану використання ЕОР у процесі навчання української мови; інтерпретація результатів дослідження.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З огляду на задум пропонованої публікації базовими для нас є такі поняття: «громадянська компетентність (як одна з ключових)» і «електронні освітні ресурси». Відповідно до оновлених освітніх завдань учні мають оволодіти насамперед ключовими компетентностями, а також предметними. Аби освітній процес набув ознак сучасного, обов'язковою умовою є використання в ньому ЕОР.

За О. Овчарук, *ключові компетентності* – це такі особистісні утворення, які дають змогу особі ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіхові в різних життєвих ситуаціях. Ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які варто деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відношень за навчальними галузями й життєвими сферами школярів [12, с. 16]. У навчальній програмі з української мови для 10-11-х класів зазначено, що *ключові компетентності* – це здатності, яких набуває кожен учень як суб'єкт навчально-виховного процесу для самовизначення, загального розвитку й самореалізації [5, с. 5].

Вивчення наукових праць (О. Дубасенюк, І. Зимньої, О. Савченко, О. Семенов та ін.) дає підстави розглядати *ключові компетентності* як інтегровані особистісні характеристики, що становлять здатності, або готовності, до соціальної взаємодії, успішної самореалізації в житті, яких набуває кожен учень як суб'єкт навчально-виховного процесу для загального розвитку. Як показують наші спостереження за шкільною практикою, ці компетентності життєво необхідні, але недостатньо сформовані в шкільній молоді.

Ключові компетентності за своїм характером є наскрізними та мають досягатися в освітньому процесі через усі без винятку шкільні навчальні предмети і виховні заходи. Формування ключових компетентностей на уроках української мови в учнів ліцею має базуватися насамперед на загальнодидактичних принципах як основних положеннях щодо організації навчання, які зумовлюють, зокрема, доцільний вибір і обґрунтоване поєднання форм, методів, засобів навчання.

З погляду лінгводидактики Н. Голуб слушно зазначає, що компетентнісно орієнтовані методики спрямовані насамперед на формування високодуховних, моральних громадян, а потім – компетентного мовця. Бо мовець, до якого немає довіри, малоефективний. Молоді громадяни мають бути готовими до прийняття багатьох важливих рішень [1, с. 4]. Відповідно варто виокремити з-поміж ключових компетентностей *громадянську* й зосередитися на ній більшою мірою.

У шкільній програмі з української мови для 10-11 класів (рівень стандарту) відображено дещо спрощений підхід до цього поняття, зокрема громадянська компетентність – усвідомлення громадянської повинності й відповідальності, здатність

до реалізації громадянських прав і обов'язків [5, с. 9]. За результатами дослідження ключових компетентностей у державах-членах Євросоюзу, в Eurydice (Інформаційна мережа освіти в Європі) зазначено, що громадянська компетентність є однією з соціальних компетентностей, означає поінформовану й активну участь особи в житті суспільства, до якого вона належить, як на рівні місцевої громади, так і державному та міжнародному рівнях [13]. У вступній частині до праці «Компетентності для культури демократії – живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві» Ягланд Турбйорн (Генеральний секретар Ради Європи) розмірковує, що сьогодні перед європейськими державами постали виклики. Зростання міграції, дедалі більша різноманітність, сплеск інформаційних технологій та глобалізаційних процесів мають значний вплив на людей. Частіше, ніж будь-коли, у нашому оточенні з'являються люди, які, живучи пліч-о-пліч, мають зовсім різні переконання, походження та світогляд. Така багатоманітність європейських демократичних суспільств вітається, але водночас змушує нас серйозно поміркувати над тим, як ми розвиваємо спільні цінності, що мають нас об'єднувати, у який спосіб можемо запобігти зіткненню різних світоглядів, які ставлення та поведінку можемо прийняти, а які ні. Це нелегкі питання, але необхідно думати над їх вирішенням. Молодь має навчитися розуміти багатоманітність, не боятися її, самостійно критично мислити. Оскільки наші нації зростають і стають дедалі більше змішаними, ці знання та навички ставатимуть дедалі важливішими [14, с. 7-8].

Громадянську компетентність досліджують як вітчизняні, так і закордонні науковці (Дж. Патрік, О. Пометун, Т. Смагіна, В. Шахрай та ін.). Зокрема, Ю. Павельс (Jurs Pāvels) систематизує компоненти громадянської компетентності, яка має базуватися на знаннях (про політичні системи, історичні зміни в державі, Європі, світі, про права і обов'язки людини та ін.), загальних цінностях (демократичне ставлення, толерантність, повага, компроміс, відповідальність, людські права та ін.), певних навичках, уміннях, здатностях (брати участь у політичних дискусіях, відстоювати певну позицію, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію, яку подає ЗМІ, використовуючи особисті знання). Громадянська компетентність передбачає розуміння індивідуальних цінностей, поведінки, самовиховання. Компоненти громадянської компетентності розкривають рівень громадянських знань, ціннісних орієнтацій, діяльності особи, відповідальність її громадянської позиції та соціальної діяльності тощо [15, с. 269].

Т. Смагіна під громадянською компетентністю розуміє сукупність знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, успішно реалізуватися як громадянину української держави. Дослідниця робить висновок, що громадянська компетентність формується в навчальному процесі засобами різних предметів [16, с. 10].

Студіювання різних наукових підходів до тлумачення окресленого поняття дає нам підстави розглядати **громадянську компетентність** як інтегровану здатність особи відповідально реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства та держави в ім'я свободи і справедливості, – що формується на основі сукупності громадянських знань і вмінь, загальноприйнятих у суспільстві цінностей, досвіду виконання мовних обов'язків громадянина України, гідного ставлення до державних символів, готовості активно й ефективно виявляти себе в різних соціальних ролях у відповідному лінгвосоціумі.

Значний потенціал для формування громадянської компетентності в шкільній молоді мають ЕОР. О. Коневщинська, спираючись на визначення С. Литвинової, зазначає, що *електронні освітні ресурси* – це вид засобів освітньої діяльності, які

існують в електронній формі, є сукупністю електронних інформаційних об'єктів (документів, документованих відомостей та інструкцій, інформаційних матеріалів, процесуальних моделей та ін.) і розташовуються та подаються в освітніх системах на електронних запам'ятовувальних пристроях. Електронні освітні ресурси відображають змістовно-технологічні компоненти освітніх методичних систем, формують предметно-інформаційні складники освітнього середовища (закритого і відкритого), утворюють наповнення освітніх електронних інформаційних систем, призначені для різнобічного цілеспрямованого використання учасниками освітнього процесу з метою інформаційно-процесуального підтримання навчальної, наукової та управлінської діяльності, інформаційного забезпечення функціонування і розвитку освітніх систем [17, с. 169].

Термін «**електронні освітні ресурси**» визначаємо з урахуванням нормативної бази МОН України: відповідно до «Положення про електронні освітні ресурси» «1.3. Під ЕОР розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації освітнього процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами» [18]. У світлі сучасних тенденцій україномовної освіти науковці (Г. Корицька, С. Омельчук, О. Семенов та ін.) наголошують, що сучасний учитель має дбати про доцільне створення для реалізації ключових компетентностей інтегрованого освітнього середовища з відповідними методами, засобами, технологіями, що є найбільш дієвими з погляду засад електронної лінгводидактики.

Для виконання дослідження проведено опитування й анкетування вчителів-словесників (25 осіб) трьох ліцеїв м. Житомира (Житомирський екологічний ліцей № 24, Житомирський міський ліцей при ЖДТУ, Житомирський ліцей № 25) щодо розуміння педагогами поняття електронних освітніх ресурсів, ефективності, активності їх використання в процесі навчання української мови та розроблення власних ЕОР для формування юної мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями. Анкета передбачала дати відповіді на кілька запитань. Результати анкетування подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати анкетування вчителів

№	Запитання	Результат
1.	<i>Що таке електронні освітні ресурси (ЕОР) у Вашому розумінні?</i>	57% учителів-словесників зазначили, що ЕОР – це інформаційні, довідкові, навчальні матеріали, розроблені в електронній формі. Лише деякі респонденти відповіли: 19% – ЕОР – це технічні пристрої; 14% – ЕОР – це мережа Інтернет, комп'ютер; 10% – зовсім не дали відповіді.
2.	<i>Чи використовуєте Ви засоби електронних освітніх ресурсів у процесі навчання української мови в 10-11-х класах? Якщо так, то які саме ЕОР використовуєте?</i>	52% вчителів відповіли, що використовують ЕОР на уроках української мови, зокрема назвали такі ресурси: електронні словники, відеоматеріали, мультимедійні презентації; 22% – не використовують ЕОР; 26% – не дали відповіді.

3.	<i>Як часто Ви використовуєте ЕОР у шкільному курсі української мови (постійно, рідко, ніколи)?</i>	51% учителів відповіли, що використовують ЕОР рідко або залежно від теми уроку; 27% – не використовують; 22% – не відповіли.
4.	<i>Якими ЕОР Ви користуєтесь під час підготовки до уроків української мови з метою формування предметної та ключових компетентностей в учнів 10-11-х класів?</i>	57% з опитаних респондентів відповіли: електронні словники, електронний демонстраційний матеріал; 12% – комп'ютерна техніка; технічні засоби навчання; 8% – не використовують ЕОР на уроках; 23% – не дали відповіді.
5.	<i>Які відчуття у Вас виникають, коли потрібно розібратися в ЕОР і застосувати їх у процесі підготовки до уроку української мови (цікавість, страх перед електронними ресурсами, розпач, некомпетентність у використанні ЕОР, нестачу відповідної освіти, брак часу, інше)?</i>	50 % учителів відповіли, що відчувають цікавість; 30% – відповіли, що відчувають цікавість і водночас хвилювання, тривогу перед пізнанням нових ресурсів; 15% – некомпетентність у використанні ІКТ; 5% – не відповіли.
6.	<i>Чи є у Вас власні розроблені електронні освітні ресурси (сайти, блоги, електронні комплекси вправ, навчальні онлайн-курси та ін.)? Якщо є, вкажіть їх?</i>	80% мають власні мультимедійні презентації (з них 35% опитаних відповіли, що мають ще й свій блог); 5% – мають напрацьовані електронні комплекси вправ; 15 % – не мають власних розробок ЕОР.
7.	<i>Чи задовольняє Вас власний рівень обізнаності та практичної готовності до використання ЕОР для формування ключових компетентностей, зокрема громадянської компетентності, в учнів 10-11-х класів у процесі навчання української мови?</i>	62% учителів відповіли, що їх не задовольняє власний рівень обізнаності та практичної готовності до використання ЕОР у процесі навчання української мови в 10-11-х класах для формування ключових компетентностей, зокрема громадянської; 33% – відповіли, що їх задовольняє власний рівень обізнаності та практичної готовності до використання ЕОР; 5% – не дали відповіді.

За результатами аналізу першого запитання анкети, більшість (57%) учителів-словесників розуміють під ЕОР інформаційні, довідкові, навчальні матеріали, розроблені в електронній формі, але у визначеннях відсутні ключові словосполучення – «засоби навчання», «засоби розвитку...», «засоби формування...», «навчально-виховні засоби, представлені на спеціальних носіях чи розміщені в комп'ютерних мережах», «освітні засоби, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних інструментів», що свідчить про недостатню обізнаність учителів із теоретичними питаннями інформатизації освіти, сучасними тенденціями розвитку електронної лінгводидактики та про неусвідомлення основного практичного призначення ЕОР. 19%

респондентів розуміють під ЕОР технічні засоби, називають, наприклад, комп'ютер, що підтверджує низький рівень теоретичних знань про сучасні засоби електронної лінгводидактики.

У відповідях на друге запитання анкети 52% респондентів зазначили, що використовують на уроках української мови електронні словники, відеоматеріали, презентації, електронні посібники, електронні підручники, а 12% відповіли, що використовують комп'ютерну техніку та технічні засоби. Отримані дані на це питання свідчать про низький рівень обізнаності вчителів-словесників з інноваціями у сфері електронної освіти та про нестачу практично спрямованих ЕОР в арсеналі дидактичних засобів з української мови.

Аналіз відповідей респондентів на третє запитання свідчить, що половина (51%) опитаних рідко використовує електронні освітні ресурси в процесі навчання української мови (відповідно і з метою формування в учнів громадянської компетентності). Робимо припущення, що такі результати є показником недоступності ЕОР під час уроку (відсутність Інтернету, відповідних технічних засобів, нестача достатньої кількості комп'ютерів у класі), низького чи посереднього рівня ІКТ-компетентності вчителів-словесників.

За результатами четвертого запитання більшість учителів (57%) користується ЕОР при підготовці до уроку, але це переважно демонстраційний матеріал та електронні посібники. Вважаємо, що цих видів ЕОР недостатньо для використання у процесі підготовки до уроків української мови. 12% вчителів пояснюють ЕОР як комп'ютерну техніку і технічні засоби, що є недостатнім для розуміння значення поняття «електронні освітні ресурси». Незначна кількість респондентів (8%) відповіли, що не використовують ЕОР при підготовці до уроків, такий відсоток свідчить про те, що ці вчителі все ж некомпетентні в інформаційно-комунікаційному аспекті педагогічної діяльності (робимо припущення, що це зумовлено віком, завантаженістю роботою, відсутністю мотивації). Такі висновки підтвержені й у відповідях на п'яте запитання. 23% респондентів не відповіли – і ми робимо припущення, що не бажали давати відповіді чи не знали, що саме відносимо до ЕОР.

За даними дослідження, на питання, які відчуття виникають у вчителів, коли потрібно розібратися в застосуванні ЕОР у процесі підготовки до уроку, більшість дають відповідь – цікавість, водночас 30% учителів відповіли, що поряд із цікавістю відчують і хвилювання, тривогу перед пізнанням нових ресурсів, і це є свідченням того, що вчителям не вистачає знань, практичних навичок, психологічної готовності для використання ЕОР, а в процесі індивідуального опитування з'ясовано, що на вивчення та опрацювання електронних засобів педагогам бракує часу.

У відповідях на шосте запитання «Чи є у вас власні розроблені електронні освітні ресурси?» 80% опитаних відповіли, що мають власні мультимедійні презентації, з них лише 35% опитаних мають власний блог, у процесі опитування ми з'ясували, вони рідко ним користуються, ніхто не відповів, що має власні електронні розробки вправ, посібники, електронні зошити чи інші інтерактивні завдання. Це свідчить про низький рівень активності в застосуванні ЕОР у процесі формування мовної особистості, яка володіє кількома компетентностями, на уроках української мови.

Щодо останнього, сьомого, запитання, переважна кількість респондентів (62%) визнали, що їх не задовольняє власний рівень обізнаності та практичної готовності до використання ЕОР для формування ключових компетентностей, зокрема громадянської компетентності, в учнів 10-11-х класів у процесі навчання української мови, деякі респонденти зауважили, що цей рівень потребує постійного вдосконалення.

Результати анкетування переконують, що вчителі мають приділяти більше уваги професійному розвитку, а саме: вдосконаленню персональної ІКТ-компетентності,

активному використанню ЕОР на уроках української мови, зокрема тих, що сприяють формуванню громадянської компетентності як однієї з ключових. Хоч багато вчителів зазначили, що використовують на уроках ЕОР (електронні словники, електронні посібники, відеоматеріали, презентації тощо), шкільним словесникам необхідно зосередитись на практичних розробках, використанні інтерактивних вправ, ігор, що стимулюватимуть мотивацію до навчання, саморозвиток юних мовних особистостей, формування відповідальності, досвіду мовних обов'язків громадянина України, стійкої громадянської позиції, відкритості до виконання різних ролей у суспільному житті тощо.

На основі аналізу теоретичних джерел, індивідуальних бесід з учителями та врахування власного практичного досвіду використання ЕОР у процесі мовної освіти розглянемо окремі електронні освітні ресурси, які, на нашу думку, певною мірою сприятимуть формуванню здатностей до усвідомлення громадянської позиції і відповідальності, до патріотизму, до реалізації громадянських прав і обов'язків з метою розвитку демократичного суспільства (саме ці здатності відповідно до чинної шкільної програми з української мови розглядаються як складники громадянської компетентності [5, с. 9]).

Одним із найбільш поширених видів ЕОР, який набув популярності серед учителів, є мультимедійна презентація. Відповідні презентації, створені за допомогою програми PowerPoint чи спеціалізованих редакторів Macromedia Flash, Picasa, Photodex ProShow, – дієвий засіб мультимедійного забезпечення уроків. Для того, щоб презентації підпорядковувались завданню формування в учнів старших класів громадянської компетентності на уроках української мови, їх контент можна наповнити: соціально-політичними ситуаціями для обговорення в класі; афоризмами культурних і громадських діячів для інтерпретації їх узагальнено-образного значення; державними символами (прапор, герб, гімн) і відповідними супровідними дидактичними текстами, які корелюються з предметною і соціокультурною темою.

У підготовці до уроків учитель може використати електронні підручники та навчально-методичні посібники з української мови, розміщені на сайті МОН України. Ці ЕОР дають змогу формувати в учнів українськомовну свідомість, що є основою громадянської ідентифікації. Зазначені нижче електронні освітні ресурси сприятимуть формуванню ціннісного ставлення до мови як надбання нації, культивуванню громадянської відповідальності.

Фахівці розробляють електронні словники, енциклопедії як автономні й мережні програмні продукти. Не викликає сумніву той факт, що електронні лексикографічні джерела надають користувачеві безліч додаткових можливостей щодо роботи зі словом порівняно з друкованими аналогами. Із власне українських розробок виокремимо «Великий тлумачний словник сучасної української мови» на сайті <https://www.slovnyk.ua/>. Електронне видання містить понад 130000 тлумачень слів зі Словника української мови в 11 томах та 21000 слів, доданих розробниками порталу та користувачами системи. У справі формування громадянської компетентності в учнів ліцею шляхом текстотворення на уроках української мови вони можуть відшукувати в словнику відповідну тематичну лексику. На сайті <https://www.slovnyk.ua/> вартими уваги з погляду розвитку досвіду мовних обов'язків громадянина України є сервіси «ЗВЕРТАННЯ», «ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ», «ПОМІЧНИК», а також сервіс чинного правопису. Сервіс «ЗВЕРТАННЯ» містить 2600 імен і по батькові, сервіс «ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ» – офіційну паспортну (КМУ 2010) транслітерацію, сервіс «ПОМІЧНИК» допоможе уникнути суржику, база «антисуржику» – 700 слів та виразів. У цьому контексті варто зазначити й про те, що Український мовно-інформаційний фонд розробив програму «Словники України» (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>) на базі

академічних словників, яка містить в електронному форматі п'ять словників: орфографічний, орфоепічний, синонімічний, антонімічний та фразеологічний, а також функцію словозміни. За допомогою системи «Словники України» користувач (учень, учитель) може дізнатися про написання, наголошення, вимову близько 257 тисяч реєстрових слів української літературної мови, одержати повну інформацію про відмінювання цих слів у всіх граматичних значеннях.

Цікавим та корисним електронним ресурсом є Лінгвістичний портал Mova.info (<http://www.mova.info/Page.aspx?l1=61>), що містить різноматичні лінгвістичні ігри, які можуть бути використані з навчальною, розвивальною та виховною метою на уроках української мови. Також на сайті є електронні словники (словник новітніх термінів, електронний словник мови Т. Шевченка, граматичний словник словозміни, проєкт словника суржика, семантичний словник та лінгвістична енциклопедія). Такий лінгвістичний портал може бути ефективним інструментом для розвитку критичного мислення, пізнавально-дослідницької та проєктної діяльності старшокласників з метою розвитку тезаурусного підґрунтя для формування громадянської свідомості, для збагачення знання про українське суспільство, його культуру, державну мову, вироблення національної культурної ідентичності в процесі навчання української мови. Також учні і вчителі-словесники можуть скористатися поданими на сайті посиланнями на електронні мовно-освітні ресурси, з-поміж яких сайти, безпосередньо пов'язані з різними аспектами функціонування української мови в реальному та віртуальному світах, мовні ресурси (освітньо-новинні, розважальні). Офіційний сайт Української мови ReadMe пропонує онлайн сервіс для підготовки до контрольного читання мовчки з української мови. ReadMe дає змогу учням тренувати вміння швидко та зосереджено читати культуровідповідні тексти, відтворювати знання в тестах, спостерігати за власним прогресом читацької грамотності, розвитком пізнавального досвіду. Використовуючи ReadMe, вчителі отримують змогу поділитися власними навчально-методичними напрацюваннями, орієнтованими на формування ключових і предметної компетентностей, а також скористатися опублікованими матеріалами їхніх колег.

На засадах е-лінгводидактики розроблюються персональні освітні блоги й спеціалізовані сайти. Як приклад можна назвати вебмайданчик «Навчаємо української: простір цифрових смаколиків» (<https://sites.google.com/view/proektukrzp/%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%BD%D1%8F-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>), що містить інноваційні розробки, узагальнений досвід учасників регіонального проєкту «Хмаро орієнтоване середовище навчання української мови учнів» під керівництвом лінгводидакта Галини Корицької. На сайті розміщені покликання на електронні мовно-освітні ресурси, вебквести, презентації, інтерактивні мовні ігри, які можуть бути використані вчителями в процесі навчання української мови. Варто зауважити, що змістова наповненість вебмайданчика сприяє розвиткові громадянської відповідальності, формуванню почуття відповідальності в учнів за кожне сказане слово, формуванню почуття гордості українців за свою націю та рідну мову. Портал містить онлайн конструктор для створення власного блогу та методичні рекомендації, що підвищує рівень інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів-словесників.

Зазначені вище електронні освітні ресурси сприяють компетентісному навчанню, але спрямовані більше на формування предметної компетентності й тільки деяких аспектів громадянської компетентності як однієї з ключових. Недостатньо враховано ціннісний, діяльнісний та когнітивний компоненти громадянської компетентності. Тому виникає потреба створити свій кейс інтерактивних завдань, що уможливив би вироблення предметної компетентності у зв'язку з громадянською.

З метою формування громадянської компетентності і предметних досягнень з української мови в 10-11-х класах ефективним є сайт LearningApps.org. Зупинимося на його освітніх можливостях детальніше, використовуючи власний досвід роботи з ним. Функціональне призначення сайту LearningApps.org полягає в підтриманні освітніх процесів за допомогою невеликих інтерактивних модулів. Ці модулі можуть використовуватися на уроці безпосередньо як навчально-виховні ресурси або для індивідуальної самостійної роботи. Метою діяльності є створити загальнодоступний кейс (бібліотеку) незалежних блоків, призначених для повторного використання та змінювання їх, редагування. Блоки (вони називаються *Вправами*) не є частинами жодних конкретних сценаріїв чи програм, тому не розглядаються як цілісні уроки чи комплексні завдання, натомість їх можна використати в будь-якій доречній навчальній розробці чи методичному сценарії, – відповідно в нашому досвіді через змістове наповнення *Вправ* на основі творчого підходу до їх розроблення й застосування на практиці ми формуємо в учнів не лише предметну, а й громадянську компетентність. Наприклад, для реалізації наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» у шкільному курсі української мови ми розробили завдання та створили кейс інтерактивних вправ (вправи – це тренувальні завдання) для учнів 10 класу з теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність» на платформі LearningApps.org (фрагмент головної сторінки авторського профілю на платформі цього сайту подано на рис. 1). Варто наголосити, що відповідний кейс інтерактивних вправ є вибіркоким фрагментом нашої методики компетентнісно орієнтованого навчання української мови, зокрема формування громадянської компетентності в учнів ліцею на уроках української мови. Загалом вправи ми розроблюємо з урахуванням наскрізних змістових ліній, визначених чинною програмою з української мови (рівень стандарту) для 10-11-х класів [5, с. 5].

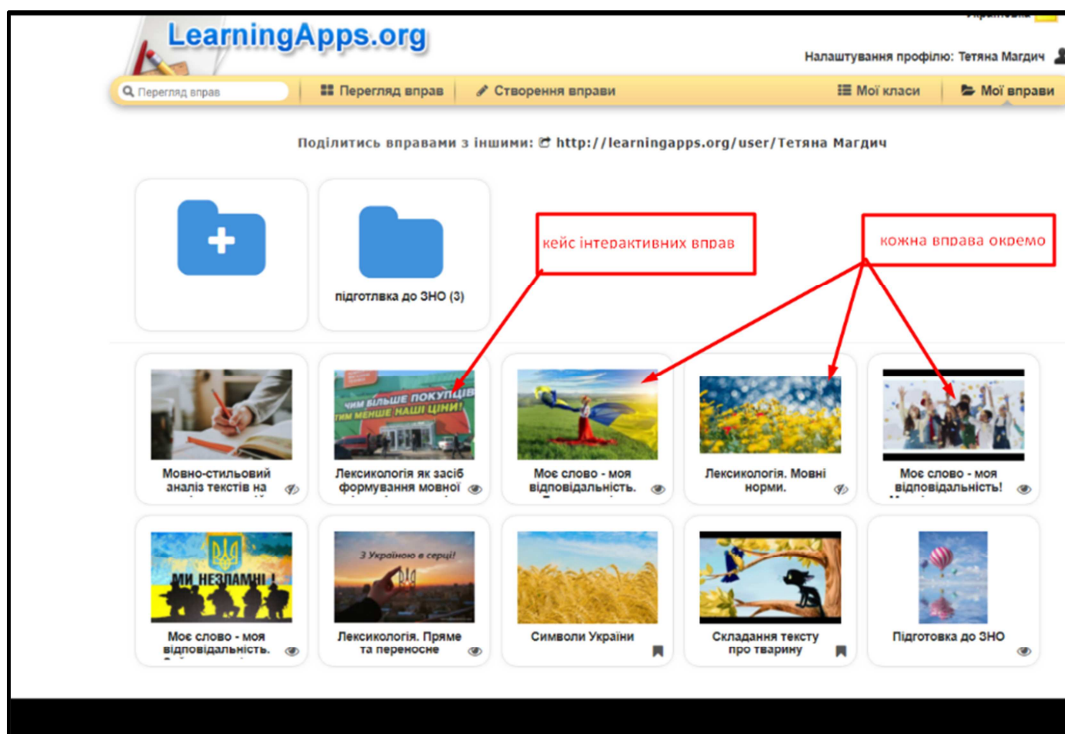


Рис.1. Фрагмент головної сторінки профілю Магдич Тетяни на сайті LearningApps.org

На основі вивчення й аналізу наукової та навчально-методичної літератури ми визначили, що формування громадянської компетентності старшокласників у процесі

вивчення української мови може відбуватися за трьома взаємопов'язаними напрямками: 1) засвоєння громадянських знань; 2) розвиток розуміння і ставлення до громадянської відповідальності, суспільних цінностей; 3) формування в учнів практичного досвіду громадянської активності й відповідальності, патріотизму, мовних обов'язків громадянина України тощо. Відтак ми врахували триаспектну структуру формування громадянської компетентності як однієї з ключових під час розроблення інтерактивних вправ до загальної теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність» у 10-му класі. Виховання патріотизму й моральності як складників громадянської компетентності реалізуємо через змістове наповнення соціокультурного компонента шкільного курсу української мови в 10-11-х класах (соціокультурну тему «Моє слово – моя відповідальність» визначено в чинній програмі [5, с.3, 8]). Варто зазначити, що до пропонованого кейсу інтерактивних вправ, розміщених на сайті LearningApps.org, з метою формування громадянської компетентності в контексті опанування зазначеної лексикологічної теми передувала самостійна робота учнів з пропонованими електронними ресурсами мовного спрямування. Запропоновані учням ресурси були оформлені у вигляді таблиці (див. таблицю 2).

Після опрацювання запропонованих електронних ресурсів учні в контексті вивчення теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність» виконують інтерактивні вправи, які ми розробили й розмістили на вказаному вище сайті.

Таблиця 2

Електронні освітні ресурси з тематичного блоку «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність», рекомендовані учням для самостійного опрацювання

Електронні освітні ресурси з теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність» (вказівка на посилання)	Тематичні питання	Складники громадянської компетентності, що можуть сформуватися під час роботи з ЕОР
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19	Закон України «Про мову».	Ціннісне ставлення до рідної мови, верховенства права. Здатність до відповідальності перед громадою за власну комунікативну діяльність. Знання про права та обов'язки громадянина України, володіння державною мовою.
https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/11/161115_ponomariv_blog104_ko	Ненормативне й нормативне мовлення. Типи норм.	Здатність до патріотизму. Уміння проявляти власну громадянську позицію. Володіння нормами державної мови.
https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/07/160624_ponomariv_blog96_ko https://ukrainskamova.com/publ/chinnijpravopis/leksika/odnoznachniibagatoznachni_slova/5-1-0-48 https://ukrainskamova.com/publ/chinnijpravopis/leksika/vzhivannja_sliv_vidpovidno_dojikhного_znachennja/5-1-0-51	Типи норм. Лексична норма.	Уміння та навички послуговуватися мовно-комунікативними знаннями з метою розв'язання громадянських конфліктів у міжкультурному середовищі. Здатність активно й ефективно виявляти себе в різних суспільних ролях у відповідному лінгвосоціумі. Здатність критично оцінювати та аналізувати тексти на громадянську тематику, свідомо аналізувати власний рівень культури мовлення.
http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/mova-reklamy	Лексична норма. Мова реклами.	Готовність виконувати рідномовні обов'язки. Здатність до усвідомлення відповідальності перед громадою за свої мовленнєві вчинки.

http://www.mova.info/Page.aspx?l1=61; http://www.nbu.gov.ua/node/2782 http://zosh6/schoolplusnet.com/up_portfolio/2016-3-2-21-42-22_file_20.pdf	Лексикографія. Електронні словники.	Здатність ідентифікувати себе як громадянина України, відповідального носія української (державної) мови. Розуміння суспільно-політичної лексики. Уміння та навички до критичної та аналітичної оцінки тексту з громадянської тематики.
--	-------------------------------------	---

Вправа 1. «Лексикологія. Пряме та переносне значення слів» (<https://learningapps.org/display?v=p3igavwkt19>) побудована на основі тематичного матеріалу з метою актуалізації та узагальнення знань, умінь та навичок, набутих учнями в середній школі, та передбачає розвиток розуміння відповідальності за використання слів, словосполучень у мовленнєвому контексті. Перед виконанням вправи учні мали опрацювати матеріал за посиланнями (https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/07/160624_ponomariv_blog96_ko, https://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/leksika/odnoznachni_i_bagatoznachni_slova/5-1-0-48, https://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/leksika/vzhivannja_sliv_vidpovidno_do_jikh_hnogo_znachennja/5-1-0-51). У вправі необхідно класифікувати пропоновані словосполучення за прямим та переносним значенням слів (зображення першої сторінки вправи подано на рис. 2).

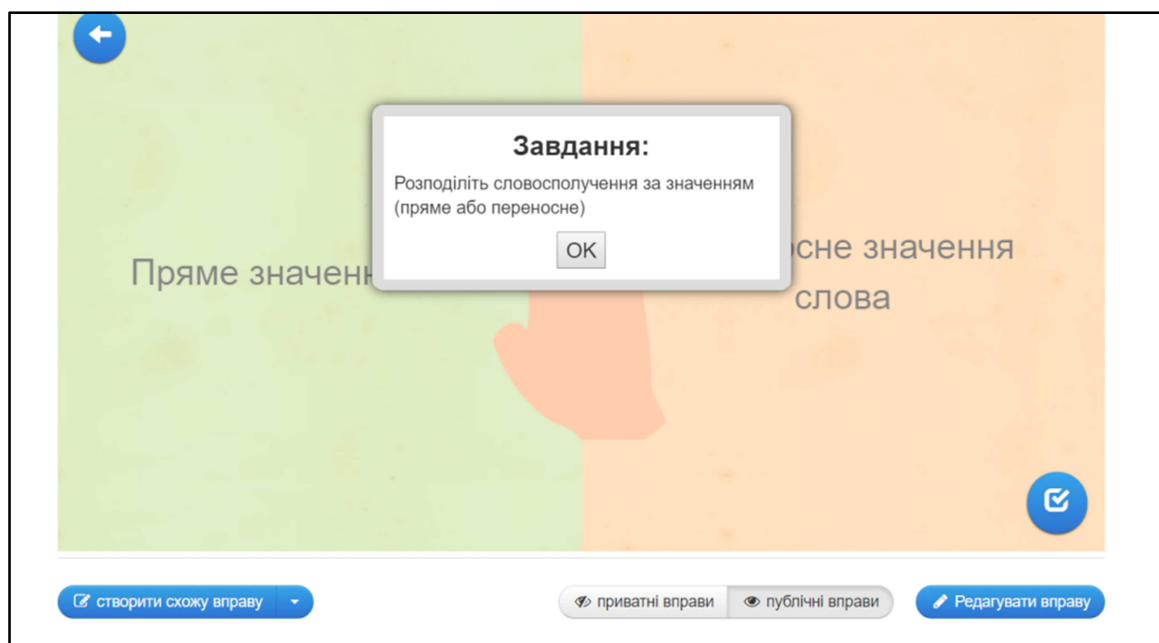


Рис. 2. Фрагмент вправи «Лексикологія. Пряме та переносне значення»

Вправа 2. «Мовні норми» (<https://learningapps.org/display?v=p8guhnd7k19>). Місце вправи з-поміж інших вправ кейсу подано на рис. 3. У вправі учням необхідно розподілити допущені мовні помилки відповідно до їх виду. Для цього необхідно подумати, як правильно писати, виправити помилку і записати в зошит. Ця вправа передбачає попереднє опрацювання учнями запропонованих електронних ресурсів (https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/11/161115_ponomariv_blog104_ko; https://www.bbc.com/ukrainian/blogs/2016/07/160624_ponomariv_blog96_ko), – що, своєю

чергою, сприяє розвитку критичного мислення, навичок самоосвіти, оргдіяльнісних умінь, розумінню відповідальності перед суспільством за культуру власного мовлення.



Рис. 3. Зображення першої сторінки кейсу вправ

Вправа 3 має назву «Громадянська відповідальність носія української мови у багатокультурному суспільстві» (<https://learningapps.org/view7969121>). Учням пропонується визначити та увідповіднити поняття, що належать до прав, обов'язків, відповідальності громадян. Вправа має структуру пазла, кожна частина якого належить до відповідної категорії (права, обов'язки та відповідальності). Якщо пазл складено правильно, у фіналі учні зможуть проглянути відеоролик з відомою піснею патріотичного змісту. Також після виконання вправи учням пропонується написати есе «Повноцінне функціонування мови – запорука розквіту держави». Отже, окрім збагачення когнітивної сфери мовної особистості учня, ми розвиваємо емоційну сферу, культивуємо суспільно важливі цінності та ставлення до громадянської відповідальності, мовної відповідальності як її часткового вияву. Варто зазначити, що попередньо старшокласники опрацювали електронні ресурси (<http://www.mova.info/Page.aspx?l1=61>; <http://www.nbuv.gov.ua/node/2782>; <https://www.facebook.com/>; <http://zosh6/>; http://schoolplusnet.com/up_portfolio/2016-3-2-21-42-22_file_20.pdf) з метою розуміння понять: «права», «обов'язки», «відповідальність», зокрема відповідальність за збереження рідної мови.

Вправа 4. «Займи позицію та аргументуй» (<https://learningapps.org/view7969121>) створена насамперед з метою формування вміння ефективно вибудовувати комунікацію, аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо міжкультурних взаємин, різних життєвих явищ, реалізації громадянських прав і обов'язків, суспільно-політичних подій. Старшокласникам пропонуються дві тези – два погляди на проблему використання людством мови як унормованої системи. Необхідно

поміркувати та дібрати до кожної тези аргумент або цитату із запропонованих матеріалів, а особисті переконання та аргументи, що сформувались у процесі опрацювання теми, занотувати в зошит.

Вправа 5. «Вікторина. Лексикологія. Формуємо мовну відповідальність (<https://learningapps.org/7969121>) передбачає узагальнення та підсумок з теми «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність». Вправу розроблено у формі тестових завдань на основі візуально-текстового наповнення (зображення та текстів). Учні мають обрати одну або кілька правильних відповідей. Завдяки опрацьованим електронним ресурсам з мови, роботі з текстами, виконанню вправ старшокласники мають успішно дати відповіді на всі 10 тестових запитань.

Отже, окреслені інтерактивні вправи мають широке спрямування. Соціокультурний компонент у кейсі запропонованих вправ реалізується через ознайомлення учнів із супровідними матеріалами, орієнтованими на культивування громадянської компетентності. Вправи містять текстове і візуальне наповнення, що сприятиме формуванню базових понять громадянознавчого тезаурусу, знань про права і обов'язки громадян, загальноєвропейських та національних ціннісних орієнтирів, здатності застосовувати здобуті знання, вміння й навички для розв'язання міжкультурних конфліктів, здатності використовувати способи діяльності, моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству, здатності орієнтуватись у проблемах сучасного суспільно-політичного життя України, здатності до вияву та відстоювання власної громадянської позиції. Характерною особливістю наведених вище інтерактивних вправ є реалізація мовної, мовленнєвої, соціокультурної змістових ліній шкільного курсу української мови, зокрема наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» відповідно до чинної програми з предмета. Ця змістова лінія корелюється з громадянською компетентністю як ключовою. Інтеграція освітнього змісту вправ сприяє, поза іншим, формуванню ціннісних і світоглядних орієнтирів учнів ліцею, що визначають рівень їхньої мовної свідомості, особливості поведінки в ситуаціях суспільно-політичного життя у відповідному лінгвосоціумі.

Платформа сайту *LearningApps.org* зручна у використанні, як для вчителів, так і для учнів. На головній сторінці обираємо предметне спрямування (українська мова), потім вибираємо мовну тему, закладену в програмі сайту, яка нас цікавить, зазначаємо соціокультурну тему і розміщуємо самостійно створені вправи різних видів та рівнів. Доцільним на сайті є фільтр-регулятор вікових обмежень від початкової до вищої школи. Вправи створюються відповідно до способів необхідної мисленнєвої операції, дії, наприклад, класифікувати матеріал, увідповіднити, обрати правильну відповідь, виконати роботу з текстом (прочитати, проаналізувати, переказати, створити та ін.), заповнити пропуски в словах, дати відкриту відповідь. Також є функція об'єднання вправ у кейси (колекції, комплекси).

Запропонувавши виконати розроблений нами кейс інтерактивних вправ десятикласникам ліцеїв міста Житомира (Житомирський екологічний ліцей №24, Житомирський ліцей №25, Житомирський міський ліцей при ЖДТУ), вчителі виявили в учнів зацікавленість відповідною роботою, як перевагу назвали можливість виконувати завдання дистанційно та в зручний для учнів час.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, опрацювання наукових праць дало змогу уточнити базові поняття дослідження: «ключові компетентності», «громадянська компетентність», «електронні освітні ресурси». «Ключові компетентності» визначено як здатності до соціальної взаємодії, успішної самореалізації в усіх сферах життя, що набуваються кожним учнем

як суб'єктом навчально-виховного процесу для загального розвитку. Ключові компетентності за своїм характером є наскрізними та мають досягатися в процесі навчання через усі предмети і виховні заходи. З погляду сучасних суспільно-політичних ситуацій особливого значення набуває громадянська компетентність як одна з ключових і така, що корелює не лише з такими шкільними предметами, як «Правознавство», «Історія», а й «Українська мова». Громадянську компетентність розуміємо як інтегровану здатність особи відповідально реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства та держави в ім'я свободи і справедливості, – що формується на основі сукупності громадянських знань і вмінь, загальноприйнятих у суспільстві цінностей, досвіду виконання мовних обов'язків громадянина України, гідного ставлення до державних символів, готовості активно й ефективно виявляти себе в різних соціальних ролях у відповідному лінгвосоціумі.

З огляду на важливість ЕОР для осучаснення компетентнісно орієнтованих методик навчання шкільних предметів, у дослідженні з'ясовано стан використання вчителями-словесниками електронних освітніх ресурсів на уроках української мови в ліцях міста Житомира (Житомирський екологічний ліцей №24, Житомирський ліцей №25, Житомирський міський ліцей при ЖДТУ). Результати анкетування та індивідуального опитування вчителів свідчать, що вони нечасто використовують ЕОР, а якщо й використовують, то це переважно електронні словники, електронні посібники, відеофайли та презентації; опитані вчителі не мають чіткого розуміння, що таке електронні освітні ресурси, які з них і як можна ефективно використовувати для формування ключових і предметної компетентностей в учнів ліцею під час навчання української мови.

Досліджено, що значного навчально-виховного значення для мовної освіти набуває платформа сайту LearningApps.org., оскільки становить доступний і зручний електронний освітній ресурс, який можна використати для формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості учня з розвинутою громадянською відповідальністю. Особливо акцентовано на освітніх можливостях кейсу інтерактивних вправ з теми: «Лексикологія. Моє слово – моя відповідальність», який ми розробили і розмістили на платформі зазначеного сайту для формування громадянської компетентності старшокласників у процесі узагальнення та систематизації освітніх досягнень з теми «Лексикологія». Кейс відповідних вправ уможлиблює розвиток в учнів громадянських знань, мовної свідомості, критичного мислення, культивування в юних носіїв української мови прийнятих у державі цінностей, формування гідного ставлення до прав і обов'язків громадянина-патріота України. Загалом сайт уможлиблює розроблення варіативних методик компетентнісно орієнтованого навчання української мови на основі створення й використання різних кейсів вправ, призначених для опрацювання мовної, мовленнєвої, діяльнісної і соціокультурної змістових ліній, зокрема наскрізної лінії «Громадянська відповідальність».

Використання ЕОР у системі мовної освіти вносить істотні зміни в професійну діяльність педагога та особистісний розвиток учня як юного носія мови, ставить нові вимоги до лінгвометодичної майстерності вчителя. Перспективними є дослідження особливостей використання електронних ресурсів під час навчання української мови для формування ключових компетентностей учнів; критеріїв відбору електронних ресурсів для компетентнісно орієнтованого навчання української мови в освітніх закладах різних рівнів; підготовки вчителя-словесника до розроблення власних ЕОР на засадах електронної лінгводидактики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Н. Б. Голуб, «Компетентнісно орієнтоване навчання української мови учнів ліцею: проблеми і перспективи», *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (15 березня 2019 р., м. Київ)*, Київ, Україна: Педагогічна думка, с. 4-6, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: http://undip.org.ua/upload/iblock/5d1/tezy_kruglyu_stil.pdf. Дата звернення: Жовт. 21, 2019.
- [2] Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Дата звернення: Жовт. 21, 2019.
- [3] Концепція «Нова українська школа»; упоряд. Л. Гриневич, О. Єлькін та ін.; заг. ред. М. Грищенко.), Київ, Україна, 35с., 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. Дата звернення: Жовт. 21, 2019.
- [4] Закон України «Про загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14/ed20170928/sp:head#n409>. Дата звернення: Жовт. 21, 2019.
- [5] Навчальні програми для 10-11 класів. Українська мова (рівень стандарту). [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. Дата звернення: Жовт. 21, 2019.
- [6] В. Ю. Биков, «Проблеми та перспективи інформатизації системи освіти в Україні», *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, № 13, с. 3-18, 2012. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2012_13_3. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [7] А. М. Гуржій, «Теоретичні напрями інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів», *Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць до 15-річчя АПН України в 5 томах*, т. 5. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 392 с., 2007.
- [8] Г. Корицька, «Шкільна мовна освіта в умовах розвитку електронного навчального середовища», *E-learning у теорії та практиці навчання суспільно-гуманітарних дисциплін: колективна монографія*, за заг. ред. Г. Р. Корицької, Т. М. Путій, Івано-Франківськ, Україна: Симфонія форте, с. 40-54, 2017.
- [9] О. А. Кучерук, «Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики», *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 41, №3, с. 83-91, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [10] О. А. Кучерук, «Формування лексичної компетентності учнів засобами комп'ютерних ігор у навчанні української мови», *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 63, №1, с. 47-55, 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [11] О. Семенов, А. Косенко, «Українська лексикографія у школі: діалог особистостей»: навч.-метод. посіб., Суми, Україна: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 144 с., 2017.
- [12] О. Овчарук, «Компетентісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи», *Інформаційні технології і засоби навчання*, №5 (13), с. 13-18, 2009. [Електронний ресурс]. Доступно: <file:///C:/Users/%D0%A2/Downloads/176%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-514-1-10-20100826.pdf>. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [13] Key Competences. A Developing concept in general compulsory education Eurydice, p. 16, 2002. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5464-2018-ADD-2/EN/pdf>. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [14] Competences for democratic culture – Living together as equals in culturally diverse democratic societies, *Укр. перекл. «Компетентності для культури демократії (Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві)»*, наук. редак. О. Овчарук, Київ, Україна: Європейський центр імені Вергеланда, квітень, 75 с., 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418>. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [15] Jurs Pāvels, Forming components of civic competence, *Journal of Teaching and Education*, №3, с. 265–277, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: https://www.researchgate.net/publication/292152525_FORMING_COMPONENTS_OF_CIVIC_COMPETENCE. Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [16] Т. М. Смагіна, *Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)»*, Київ, Україна, 14 с., 2007.

- [17] О. Коневщинська, «Електронні освітні ресурси у межах інформаційного забезпечення діяльності ресурсних центрів дистанційної освіти», *Інформаційні технології і засоби навчання*, т. 43, №5, с. 164-172, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1140> Дата звернення: Жовт., 21, 2019.
- [18] Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (2012, Жовт. 01). Наказ № 1060, Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1695-12>. Дата звернення: Жовт. 21, 2019.

Матеріал надійшов до редакції 06.11.2019 р.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ЛИЦЕЯ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Кучерук Оксана Анатольевна

доктор педагогических наук, профессор
профессор кафедры мировой литературы и методик преподавания филологических дисциплин
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина,
ORCID ID 0000-0002-7040-986X
okucheruk1@ukr.net

Магдыч Татьяна Павловна

аспирантка кафедры мировой литературы и методик преподавания филологических дисциплин
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина,
ORCID ID 0000-0002-7764-9209
tanchyk-s@ukr.net

Аннотация. В статье поставлена проблема использования электронных образовательных ресурсов для формирования гражданской компетентности в украиноязычной личности лицеиста. Рассмотрена гражданская компетентность как одна из ключевых и такая, что коррелирует с предметом «Украинский язык» в учреждениях среднего образования третьей степени. На основе анализа теоретических положений и синтеза различных научных идей уточнена сущность понятий «ключевые компетентности», «гражданская компетентность», «электронные образовательные ресурсы». По данным анкетирования и индивидуального опроса учителей-словесников выяснено реальное состояние использования электронных образовательных ресурсов в процессе компетентно ориентированного обучения украинскому языку учащихся лицеев. Определен учебно-воспитательный потенциал отдельных электронных ресурсов, сделан обзор их с точки зрения целесообразности использования для формирования гражданской компетентности учащихся 10-11-х классов при изучении украинского языка. Представлена разработка кейса интерактивных упражнений, размещенных на сайте learningApps.org, по теме «Лексикология. Мое слово - моя ответственность», который благодаря содержательному наполнению способствует формированию гражданской компетентности у юных носителей украинского языка. Акцентировано на том, что кейс соответствующих упражнений способствует развитию у учащихся гражданских знаний, языкового сознания, критического мышления, культивирует у юных носителей украинского языка принятые в государстве ценности, формирует достойное отношение к правам и обязанностям гражданина Украины. Обобщены результаты использования описанного в статье кейса интерактивных упражнений в процессе обучения украинскому языку с целью формирования гражданской компетентности учащихся лицеев. Определены перспективы исследования проблемы использования электронных ресурсов при изучении украинского языка для формирования языковой личности, владеющей несколькими компетенциями.

Ключевые слова: методика обучения украинскому языку; электронные образовательные ресурсы; электронная лингводидактики; гражданская компетентность; ключевые компетентности; кейс интерактивных упражнений.

THE USE OF ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES FOR LYCEUM STUDENT'S CIVIC COMPETENCE FORMATION WHILE LEARNING UKRAINIAN LANGUAGE

Oksana A. Kucheruk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of World Literature and Methods of Teaching Philological Disciplines
Zhytomyr Ivan Franco State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID 0000-0002-7040-986X
okucheruk1@ukr.net

Tetiana P. Magdych

postgraduate student of the Department of World Literature and Methods of Teaching Philological Disciplines
Zhytomyr Ivan Franco State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7764-9209
tanchyk-s@ukr.net

Abstract. The article deals with the problem of using electronic educational resources for the Ukrainian-speaking pupil's civic competence formation at the Lyceum. The civic competence is considered as one of key competences and correlated with the subject "the Ukrainian language" in the third-level secondary education establishments. On the basis of the analysis of theoretical states and synthesis of different scientific ideas, the essence of the concepts of "key competences", "civic competence", "electronic educational resources" is clarified. According to the questionnaire and the individual survey of language teachers, the real state of use of electronic educational resources in the process of competently oriented learning Ukrainian language by lyceum students has been found out. The educational and learning potential of individual electronic resources has been determined and their review has been carried out in terms of the expediency of using them for the civic competence formation of the 10-11th grade students during the study of the Ukrainian language. The development of the case study of interactive exercises posted on learningApps.org on the topic "Lexicology. My word is my responsibility." contributes to the formation of the civic competence of young native Ukrainian speakers through the content. It is emphasized that the case of appropriate exercises makes it possible for students to develop civic knowledge, linguistic consciousness, critical thinking, cultivation in Ukrainian of native values of values adopted in the state, formation of a worthy attitude to the rights and duties of a citizen of Ukraine. The results of using the interactive exercises described in the article in the course of teaching Ukrainian to summarize the civic competence in the students of the lyceum are generalized. The prospects for further studying the problem of using electronic resources while learning Ukrainian language aimed to form a linguistic personality with several competences have been determined.

Keywords: methodology of teaching Ukrainian; electronic educational resources; electronic linguistics; civic competence; key competences; the case of interactive exercises.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] N. Holub, «Competent Oriented Learning of Ukrainian Lyceum Learners: Problems and Prospects», *Kontseptualni zasady kompetentnisnoho navchannia ukraïnskoi movy: zbirnyk materialiv kruhloho stolu, prysviachenoho pamiati chlena-korespondenta NAPN Ukraïny, doktora pedahohichnykh nauk, profesora Biliaieva Oleksandra Mykhailovycha (15 bereznia 2019 r., m. Kyiv)*, Kyiv, Ukraina: Pedahohichna dumka, pp. 4-6, 2019. [Online]. Available: http://undip.org/en/upload/iblock/5d1/tezy_kruglyy_stil.pdf. Accessed on: Oct. 21, 2019 (in Ukrainian).
- [2] Law of Ukraine «On Education». [Online]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Accessed on: Oct. 21, 2019 (in Ukrainian).
- [3] New Ukrainian School Concept; order. L. Grinevich, O. Yelkin and others; headed. M. Grischenko), Kyiv, Ukraine, 35s., 2016. [Online]. Available: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukraïnska-shkola-compressed.pdf>. Accessed on: Oct. 21, 2019 (in Ukrainian).
- [4] Law of Ukraine "On General Secondary Education" [Online]. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14/ed20170928/sp:head#n409> Accessed on: Oct. 21, 2019 (in Ukrainian).

- [5] Curricula for grades 10-11. Ukrainian language (standard level) [Online]. Available: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. Accessed on: Oct. 21, 2019 (in Ukrainian).
- [6] V. Bykov, «Problems and Prospects of Informatization of the Ukrainian Education System», *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*, № 13, p. 3-18, 2012 [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2012_13_3. Accessed on: Oct, 21, 2019 (in Ukrainian).
- [7] A. Hurzhii, «Theoretical directions of informatization of general educational institutions», *Pedahohichna i psykholohichna nauky v Ukraini: zb. nauk. prats do 15-richchia APN Ukrainy v 5 tomakh*, t. 5. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 392 p., 2007 (in Ukrainian).
- [8] H. Korytska, «School language education in the conditions of development of electronic learning environment», *E-learning u teorii ta praktytsi navchannia suspilno-humanitarnykh dystsyplin: kolektyvna monohrafiia, za zah. red. H. R. Korytskoi, T. M. Putii, Ivano-Frankivsk, Ukraina: Symfoniia forte*, pp. 40-54, 2017 (in Ukrainian).
- [9] O. Kucheruk, «Basic Directions for the Development of Electronic Linguistics», *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, t. 41, №3, s. 83-91, 2014. [Online]. Available: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>. Accessed on: Oct, 21, 2019 (in Ukrainian).
- [10] O. Kucheruk, «Formation of students' lexical competence by computer games in Ukrainian language teaching», *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, t. 63, №1, s. 47-55, 2018. [Online]. Available: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>. Accessed on: Oct., 21, 2019 (in Ukrainian).
- [11] O. Semenov, A. Kosenko, «Ukrainian lexicography in school: a dialect of personality: training manual», *Sumy, Ukraina: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka*, 144 s., 2017 (in Ukrainian).
- [12] O. Ovcharuk, «Competent approach in education: pan-European approaches», *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, №5 (13), s. 13-18, 2009. [Online]. Available: <file:///C:/Users/A2/Downloads/176%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-514-1-10-20100826.pdf>. Accessed on: Oct., 21, 2019(in Ukrainian).
- [13] Key Competences. A Developing concept in general compulsory education Eurydice, p. 16, 2002. [Online]. Available: http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5464-2018-ADD-2/EN/pdf_. Accessed on: Oct 21, 2019 (in English).
- [14] Competences for democratic culture – Living together as equals in culturally diverse democratic societies, Ukr. perekl. «Kompetentnosti dlia kultury demokratii (Zhyvemo razom yak rivnopravni hromadiany v kulturno bahatomaniitnomu demokratychnomu suspilstvi)», nauk. redakt. O. Ovcharuk, Kyiv, Ukraina: Yevropeyskyi tsentr imeni Verhelanda, kviten, 75 s., 2018. [Online]. Available: [https://rm.coe.int > version-ukrainienne-240418](https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418). Accessed on: Oct., 21, 2019 (in Ukrainian).
- [15] Jurs Pāvēls, Forming components of civic competence, *Journal of Teaching and Education*, №3, s. 265-277, 2014. [Online]. Available: [https://www.researchgate.net/publication/292152525_FORMING_COMPONENTS_OF_CIVIC_COMPETENCE.](https://www.researchgate.net/publication/292152525_FORMING_COMPONENTS_OF_CIVIC_COMPETENCE), Accessed on: Oct., 21, 2019 (in Ukrainian).
- [16] T. Smahina, «Formation of students' civic competence in law studies: author. diss. for the sciences. degree of Cand. ped. Sciences: Special. 13.00.02 Theory and methodology of teaching (history and social sciences), Kyiv, Ukraina, 14 s., 2007(in Ukrainian).
- [17] O. Konevshchynska, «Electronic educational resources within the limits of information support of activity of resource centers of distance education», *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, t. 43, №5, pp. 164-172, 2014. [Online]. Available: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1140>, Accessed on: Oct., 21, 2019 (in Ukrainian).
- [18] Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine (2012, Oct 01). Order No. 1060, On Approval of the Regulation on Electronic Educational Resources. [Online]. Available: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1695-12>. Accessed on: Oct., 21, 2019 (in Ukrainian).

